

خارج الفقہ

۸۶

۲-۳-۹۱ کتاب الحجّ

دراسات الاستاذ:
مهدي الهادي الطهراني

إذن الزوج للزوجة في الحج

- حقوق مرد بر زن
- خانواده، کانون گرمی است که زن و شوهر در آن می‌توانند به آرامش واقعی و امنیت روحی دست یابند. خداوند متعال در این باره می‌فرماید: وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً. ۷: از نشانه‌های او یکی این است که از خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدان‌ها آرام‌گیرید و میان‌تان دوستی و رحمت نهاد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- این هسته اولیه جامعه بشری، مثل هر جمع دیگری، هنگامی می تواند به حیات سالم خود ادامه دهد که از نظام و انتظام خاصی برخوردار باشد، این امر در پرتو حقوق و وظایف افراد آن جمع، یعنی زن و شوهر، تأمین خواهد شد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- از سوی دیگر، در هر جمعی، گاه اختلاف نظرهایی پیدا می‌شود که افراد نمی‌توانند در آن به توافق برسند، در این گونه موارد، اگر یکی از آنها که به نوعی توانایی تصمیم‌گیری صحیح‌تری دارد، به عنوان رئیس جمع برگزیده شود، و همه ملزم به پیروی از او باشند، مشکلی خواهد شد. از سویی، پیدایش هر جمع، برخی مسؤولیت‌های جمعی را ایجاد می‌کند که باید شخص خاصی آنها را بر عهده گیرد، چنین فردی باید از اختیارات ویژه‌ای نیز برخوردار باشد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- با توجه به همه این امور، خداوند متعال مردان را در خانواده رییس قرار داده و فرموده است:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ . ۸

 : مردان، سرپرست زنان‌اند، به دلیل آن که خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده و به دلیل آن که از اموالشان خرج می‌کنند. پس، زنان درست‌کار، فرمانبردارند، به پاس آن‌چه خدا حفظ کرده، اسرار [شهران خود] را حفظ می‌کنند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- در این آیه شریفه، برتری مردان بر زنان در خانواده، یک حکم الهی شمرده ۹ شده که مستند به حکمت ربانی است و وظیفه تأمین مالی خانواده نیز به عنوان نکته دیگری در نظر گرفته شده است؛ یعنی اگر مردان ریاست خانواده را برخوردارند، مسؤولیت سنگین اداره آن را نیز برعهده دارند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ریاست بدون اطاعت معنا ندارد و آیه شریفه زنان صالح را فرمانبردار همسرانشان معرفی می‌کند که اسرار آنها را حفظ می‌کنند؛ همان‌گونه که خداوند حافظ ضعف‌های ایشان است.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- حضرت علامہ طباطبائی در مورد این آیه می فرمایند: سرپرستی مرد بر زن، خود به این معنا نیست که اراده زن در آن چه مالک آن است یا تصرفاتش در آن نافذ نباشد و نه این که زن در حفظ حقوق فردی و اجتماعی خود و دفاع از آن و رسیدن به آن با مقدماتی که دارد، مستقل نباشد، بلکه معنای آن این است... که باید زنان در هر چه مربوط به کامیابی جنسی و بهره‌مندی زناشویی است، مطیع شوهران خود باشند و در غیاب آنها به ایشان خیانت نکنند و حریم عفاف خویش را پاس دارند و در اموال و هر چه در زندگی زناشویی در اختیار آنهاست، امین و درست‌کار باشند و سوء استفاده‌ای از آنها نکنند. ۱۰

إذن الزوج للزوجة في الحج

- پس به نظر ایشان، شوهران تنها در حوزه کامیابی جنسی، بر همسران خود حق دارند و هرگز سرپرستی آنها بر زنانشان مانع از بهره‌مندی زنان از حقوق فردی و اجتماعی و استقلال در حفظ و دفاع از این حقوق و تصرف در امیال و املاکشان نیست. در جای دیگری، ایشان سنت نبوی را شاهی برای تفسیر می‌شمارند که زنان از احقاق حق فردی و اجتماعی خود منع نشده و می‌توانند در شؤون مختلف اجتماعی اعم از اقتصادی و فرهنگی وارد شوند. ۱۱ پس مردان در خانواده به عنوان رئیس از سوی خداوند قرار داده شده‌اند، اما این ریاست به معنای سروری و اقایی و برتری نیست، بلکه مردان مسؤول حفظ مصالح خانواده، انجام دادن وظایف خانوادگی و صیانت از حریم خانوادگی هستند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- دلیل این ریاست را خداوند دو امر دانسته است: ۱ - بر تریبی که خداوند به آنها داده است: بما فضل الله بعضهم على بعض، ۱۲ و للرجال عليهن درجة؛ ۱۳ ۲ - وجوب نفقه بر آنها: بما أنفقوا من أموالهم. ۱۴ یعنی نوع مردان - نه تک تک آنها - با نوع زنان تفاوت‌هایی دارند که این اختلاف‌ها اقتضا می‌کند در خانواده، مرد ریاست را بر عهده داشته باشد. از سوی دیگر، وظیفه سنگین اداره مالی خانواده بر عهده شوهر است و این نیز عامل دیگری برای ریاست مرد در خانواده است. باید توجه داشت که زن در قبال مشکلات اقتصادی خانواده و هزینه‌های آن هیچ‌گونه مسؤولیتی ندارد؛ هر چند از نظر اخلاقی بسیار پسندیده است که در این امر مشارکت کند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- از سوی دیگر عبارت: بما أنفقوا من أموالهم (به دلیل آن که از اموالشان خرج می‌کنند) ناظر به واقعیت خارجی نیست، بلکه به ظرف اعتبارات شارع و صفحه قانون شرع توجه دارد. یعنی نمی‌گوید: چون در حال حاضر مردان هزینه زنان و خانواده را می‌پردازند، ریاست دارند، که اگر روزی روال تغییر کرد و زنان چنین امری را بر عهده گرفتند، ریاست از آن آنان باشد، بلکه می‌گوید: چون تأمین هزینه را ما بر مردان واجب و لازم کرده‌ایم و در قانون شرع، آن‌ها مسؤول این امر هستند، ریاست از آن آنان است.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- نکته دیگری که باید به آن توجه کرد، این است که عبارت: بما فضل الله بعضهم على بعض و بما أنفقوا من أموالهم (به دلیل آن که خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده و به دلیل آن که از اموالشان خرج می‌کنند) علت ریاست مردان را بیان می‌کند، نه حوزه این ریاست را. یعنی نمی‌گوید مردان تنها در امور اقتصادی خانواده ریاست دارند. حال که ریاست مردان در خانواده روشن شد و این نکته نیز آشکار است که ریاست، مستلزم وجوب اطاعت از طرف مقابل است، باید دید حوزه این امر، یعنی لزوم اطاعت از مرد در خانواده، تا چه حد است، چنانکه گذشت علامه طباطبایی قدس سره یک مورد را بیان فرمود، و آن در محدوده کامجویی است که زن باید از مرد اطاعت کند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- این مطلب، در روایت‌های متعددی مورد تصریح قرار گرفته است. افزون بر این، حق دیگری که مرد بر زن خود دارد و روایت‌های فراوان با سندهای معتبر بر آن دلالت می‌کند، این است که اگر مرد او را از خروج از خانه منع کند، باید اطاعت نماید و خارج نشود. بلکه خروج زن از خانه مشروط به اجازه شوهر است.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- در روایتی صحیح از امام باقر علیه السلام نقل شده است: زنی نزد رسول اکرم صلی الله علیه وآله آمد و سؤال کرد: ای رسول خدا صلی الله علیه وآله حق مرد بر همسرش چیست؟ حضرت صلی الله علیه وآله به او فرمود: «این که زن او را اطاعت کند و نافرمانی ننماید و از خانه او بدون اجازه اش صدقه ندهد و روزه مستحبی بدون اذن او نگیرد و او را از خود منع نکند ولو بر پشت شتری سوار باشد ۱۵ و از خانه اش بدون اجازه او خارج نشود. و اگر بدون اذن خارج شود، فرشتگان آسمان و زمین و فرشتگان غضب و رحمت، او را لعنت می کنند تا به خانه اش باز گردد...». ۱۶

إذن الزوج للزوجة في الحج

- تمام حدیث‌هایی که در این مورد وارد شده از رسول گرامی اسلام نقل شده است؛ ۱۷ هر چند واسطه این نقل‌ها امام باقر یا امام صادق و امام جواد علیهم‌السلام از اجداد طاهرین‌شان هستند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ظاهر این روایت‌ها اطلاق است؛ یعنی مرد مطلقاً می‌تواند از خروج زن خود از خانه جلوگیری کند، بلکه به طور کلی خارج شدن زن از خانه، در هر مورد، مشروط به اجازه شوهر است. پس مادامی که اجازه او را کسب نکرده یا رضایت او برایش محرز نیست، نمی‌تواند از خانه خارج شود. حضرت امام قدس سره در تحریر الوسیله خارج شدن زن بدون اجازه شوهرش از خانه را موجب «نشوز» زن شمرده‌اند. ۱۸ و این نظر مشهور فقهاست و کسی در این امر مخالفت نکرده است.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ولی شاید به قرینه روایاتی که در مورد حسن حبس زن در خانه وارد شده که در آنها بر نکته دلربایی زنان و اشتیاقشان به مردان تأکید شده است، ۱۹ بتوان گفت: زن در صورتی که خروجش از خانه مفاسدی داشته باشد یا با مصالحی در تراحم قرار گیرد، مشروط به اجازه شوهر خواهد بود. پس در واقع از فروعات حالت تراحم یا فقدان مصلحت خواهد بود که در بخش بعدی به آن می‌پردازیم.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- در این صورت، تشخیص این که چنین تزاممی وجود دارد یا خیر؟ و در صورت تحقق آن، کدام سو را باید ترجیح داد؟ و یا این که خروج زن، مفاسدی در پی دارد یا با مصالحی منافات دارد یا نه؟ بر عهده رییس خانواده، یعنی شوهر، است. پس زن ناچار برای خروج باید اجازه بگیرد تا معلوم شود آیا تزاممی وجود دارد؟ و اگر دارد، کدام طرف را باید ترجیح داد؟ و یا این که خروج مفسده ندارد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- مسأله تـزاحم
گاه موقعیتی پیش می‌آید که شخص نمی‌تواند به دو وظیفه‌ای که بر عهده دارد، با هم عمل کند و ناچار است یکی را فدای دیگری کند. در این گونه موارد، که از آن به «تزاحم» تعبیر می‌شود، عقل حکم می‌کند باید مهم را فدای اهمّ کرد. یعنی آن وظیفه‌ای که اهمیت بیشتری دارد را انجام داد و وظیفه دیگر را ترک کرد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- تشخیص این امر، در جایی که وظایف فردی و شخصی باشد، بر عهده خود شخص خواهد بود، ولی اگر این وظایف مربوط به شؤون یک مجموعه یا جامعه باشد، وظیفه این تمیز بر عهده رییس آن مجموعه یا جامعه خواهد بود. از این رو، در جامعه اسلامی، تشخیص تراحم و تمیز اهمّ از مهم بر عهده ولیّ فقیه است که بر قله هرم مدیریتی جامعه قرار دارد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- در دایره خانواده، این امور بر عهده رئیس خانواده، یعنی شوهر، خواهد بود. اوست که باید تشخیص دهد آیا کار همسرش در بیرون خانه با وظایف خانوادگی و مصالح زندگی مشترک آن دو تزامم دارد یا خیر؟ و کدام یک اهمیت بیشتری دارد؟ پس او می‌تواند زن خود را به دلیل تزامم شغلش با وظایف شوهرداری و تربیت فرزند، از حرفه‌اش منع کند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- البته مسأله تراحم در جایی مطرح می‌شود که هر دو طرف، وظیفه باشند؛ یعنی در صورتی به امر اشتغال ارتباط پیدا می‌کند که داشتن شغل، خود یک وظیفه برای زن باشد ولو از باب وظایف اجتماعی و واجبات کفایی که به اندازه کفایت افرادی برای عمل به آن موجود نباشند. و الا اگر شغل، وظیفه نباشد، و با وظیفه تعارض پیدا کند، جایز نیست به آن پردازد، مگر این که وظیفه از قبیل حقوق شوهر باشد و او حق خود را اسقاط کند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

مصـلـحـت و مفسـدـه

- در هر جمعی، رئیس، حافظ مصالح آن جمع و مسؤول این امر است. او می تواند به استناد منافات عملی با مصالح جمع، یا لزوم مفسده‌ای، آن را منع کند. حال در خانواده، اگر اشتغال همسر با مصالح خانواده یا افراد آن منافات داشته یا مستلزم مفسده‌ای باشد، مرد به عنوان رئیس خانواده می تواند از اشتغال زن جلوگیری کند.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- مسألة ٥٢ لا يشترط إذن الزوج للزوجة في الحج إن كانت مستطيعه، و لا يجوز له منعها منه، و كذا في الحج النذري و نحوه إذا كان مضيقا، و في المندوب يشترط إذنه، و كذا الموسع قبل تضيقه على الأقوى، بل في حجة الإسلام له منعها من الخروج مع أول الرفقة مع وجود أخرى قبل تضيق الوقت، **و المطلقة الرجعية كالزوجة ما دامت في العدة، بخلاف البائنة و المعتدة للوفاة، فيجوز لهما في المندوب أيضا، و المنقطعة كالدائمة على الظاهر، و لا فرق في اشتراط الاذن بين أن يكون ممنوعا من الاستمتاع لمرض و نحوه أو لا.**

إذن الزوج للزوجة في الحج

- و كذا لو كانت في عدّة رجعية، (١)
- (١) المراد أن المعتدة رجعية كالزوجة في توقف حجها المندوب على إذن الزوج دون الواجب. و يدل علي الحكمين ما رواه الشيخ في الصحيح، عن منصور بن حازم، عن أبي عبد الله عليه السلام، قال: «المطلقة إن كانت ضرورة حجت في عدتها، وإن كانت حجت فلا تحج حتى تنقضى عدتها» «٣» و لعل المراد أنها لا تحج بدون إذنه كما يدل عليه قوله عليه السلام في حسنة الحلبي: «لا ينبغي للمطلقة أن تخرج إلا بإذن زوجها حتى تنقضى عدتها» «٤» و في رواية معاوية بن عمار: «المطلقة تحج في عدتها إن طابت نفس زوجها» «٥». و في البائنة لها المبادرة من دون إذنه. (١)

إذن الزوج للزوجة في الحج

- (٣) التهذيب ٥: ٤٠٢ - ١٣٩٩، الإستبصار ٢: ٣١٨ - ١١٢٥، الوسائل ٨: ١١٢ أبواب وجوب الحج ب ٦٠ ح ٢.
- (٤) الكافي ٦: ٨٩ - ١، التهذيب ٨: ١١٦ - ٤٠٢، الإستبصار ٣: ٣٣٣ - ١١٨٤، الوسائل ١٥: ٤٣٤ أبواب العدد ب ١٨ ح ١.
- (٥) الكافي ٦: ٩١ - ١٢، التهذيب ٨: ١٣١ - ٤٥٢، الإستبصار ٣: ٣٣٣ - ١١٨٧، الوسائل ١٥: ٤٣٩ أبواب العدد ب ٢٢ ح ٢.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- «١» ٦٠ باب جواز حج المطلقة في عدتها مطلقاً إن كان الحج واجباً
وعدم جواز التطوع منها به في العدة الرجعية بدون إذن الزوج
- ١٤٥١٨ - ١ - «٢» محمد بن علي بن الحسين بإسناده عن العلاء عن
محمد بن مسلم عن أحدهما ع قال: المطلقة تحج في عدتها. (٢) -
الفقيه ٢ - ٤٣٩ - ٢٩١٣.
- محمد بن الحسن بإسناده عن الحسين بن سعيد عن صفوان بن يحيى
وفضالة عن العلاء عن محمد بن مسلم مثله «٣». (٣) - التهذيب ٥ -
٤٠٢ - ١٣٩٨، والاستبصار ٢ - ٣١٧ - ١١٢٤.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ١٤٥١٩ - ٢ - «٤» وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدَ بْنِ عَيْسَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْمُطَلَّقةِ تَحُجُّ فِي عِدَّتِهَا - قَالَ إِنْ كَانَتْ صَرُورَةً حَجَّتْ فِي عِدَّتِهَا - وَإِنْ كَانَتْ حَجَّتْ فَلَا تَحُجُّ حَتَّى تَقْضِيَ عِدَّتَهَا. (٤) - التهذيب ١١٢٥ - ٥ - ٤٠٢ - ١٣٩٩، والاستبصار ٢ - ٣١٨ - ١١٢٥.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ١٤٥٢٠ - ٣ - «٥» وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي حَدِيثٍ قَالَ: لَا تَحُجُّ الْمُطَلَّقَةُ فِي عِدَّتِهَا. (٥) - التهذيب ٥ - ٤٠١ - ١٣٩٦، والاستبصار ٢ - ٣١٧ - ١١٢٢، وأورد صدره في الحديث ٤ من الباب ٥٨ من هذه الأبواب.
- أقول: المرادُ لا تحجُّ تطوعاً في عِدَّتِهَا الرَّجْعِيَّةِ بِدُونِ إِذْنِ الزَّوْجِ لِمَا تَقَدَّمَ «٦» وَ يَأْتِي «٧».
- (٦) - تقدم في الحديثين ١، ٢ من هذا الباب.
- (٧) - ياتي في الحديث ١ من الباب ٢٢ من أبواب العدد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ١٤٥٢١ - ٤ - «١» وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِي هِلَالٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الَّتِي يَمُوتُ عَنْهَا زَوْجُهَا تَخْرُجُ إِلَى الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ - وَلَا تَخْرُجُ الَّتِي تُطَلَّقُ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ وَلَا يَخْرُجُنَّ «٢» إِلَّا أَنْ تَكُونَ طَلَّقَتْ فِي سَفَرٍ. (١) - التهذيب ٥ - ٤٠١ - ١٣٩٧، و الاستبصار ٢ - ٣١٧ - ١١٢٣.
- (٢) - الطلاق ٦٥ - ١.
- أقول: وَيَأْتِي مَا يَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ «٣». (٣) - ياتي في الباب ٢٢ من أبواب العدد.

إذن الزوج للزوجة في الحج

• «٤» ٦١ باب جواز حج المرأة في عدة الوفاة

• ١٤٥٢٢ - ١ - «٥» مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ
عَنْ أَبِي الْفَضْلِ الثَّقَفِيِّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَيْنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ:
سَأَلْتُهُ عَنْ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا - قَالَ تَحُجُّ وَإِنْ كَانَتْ فِي عِدَّتِهَا.
(٥) - التهذيب ٥ - ٤٠٢ - ١٤٠٠.

إذن الزوج للزوجة في الحج

- ١٤٥٢٣ - ٢ - «٦» وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنِ الْمَرْأَةِ - الَّتِي يُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا أَوْ تَحُجُّ فَقَالَ نَعَمْ. (٦) - التهذيب ٥ - ٤٠٢ - ١٤٠١.
- وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ مِثْلَهُ «٧». (٧) - الفقيه ٢ - ٤٤٠ - ٢٩١٤.

إذن الزوج للزوجة في الحج

•
 • ١٤٥٢٤ - ٣ - «٨» عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ فِي قُرْبِ الْأِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا - تَحُجُّ فِي عِدَّتِهَا قَالَ نَعَمْ - وَ تَخْرُجُ وَ تَنْتَقِلُ مِنْ مَنْزِلٍ إِلَى مَنْزِلٍ. (٨) - قُرْبِ الْأِسْنَادِ - ٧٨، وَ أوردته في الحديث ٣ من الباب ٣٣ من أبواب العدد.